

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

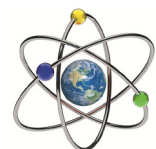
№4(4)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 106 sahifa,
22-aprel, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyuu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – “Yangi O'zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Pedagog kadrlar tayyorlashda microteaching metodining tashkiliy asoslari va uni samarali qo'llash mexanizmlari.....	10
Abdiqayumova Malika	
Ijtimoiy pedagogik faoliyatning bolalarning moslashuv ko'nikmalarini shakllantirishdagi o'rni	14
Abdullayeva Yulduz Qurbon qizi, Xudayberdiyeva Zilola Azamat qizi	
Talabalarning og'zaki nutqini interfaol usullar yordamida rivojlantirish	18
Atamirzayeva Ezoza	
English Language Barriers Among Rural Ecotourism Guides in Uzbekistan	22
Aminova Asilaxon Sobir qizi	
Совершенствование методов обучения студентов эффективному управлению временем на основе тайм-менеджмента.....	25
Уразова М. Б., Абатова У. Б.	
Zamonaviy ta'limda innovatsion pedagogik texnologiyalarning o'rni va samaradorligi	30
Xurramova Dilso'z Baxtiyor qizi	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'yin asosida ta'limni tashkil etishning pedagogik ahamiyati.....	33
Gaipova Akjunis Qayratovna	
Bo'lajak o'qituvchilarda o'zini o'zi tashkil etish tushunchasi va uning pedagogik mohiyati.....	37
Alimov Bekzod Nematovich	
O'qituvchilarning uzluksiz kasbiy rivojlanish tadbirlarini maktab darajasida boshqarishning integratsiyalashgan yondashuvi	41
Ahadova Mushtariybonu Akmal qizi	
Talabalarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishda innovatsion yondashuvlar	48
Xurramova Sanobar Mahmatmurod qizi	
Pedagogical Integration as a Factor of Humanization in Professional Teacher Education	53
Yusupova Mukhabbat Anatolyevna	
Yoshlarda iqtisodiy tafakkur shakllanishida etnik muhitning ta'siri.....	58
Erkinova Sevara Najmiddin qiz	
Innovative Approaches to Teaching English in Higher Education: a Methodological Study	61
Gulsara Khakimova	
Bo'lajak pedagoglarda kognitiv faollikni rivojlantirishda neyropedagogika asoslari.....	63
Hikmatova Jamila Fatox qizi	
Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarning eshituv idrokini rivojlantirish texnologiyalari.....	68
I. S. Xamrayeva, Nuriddinova Muxayyo Ishxodjayevna	
Badiiy matn asosida nutqiy ko'nikmalar va ijodiy tafakkur integratsiyasini ta'minlash metodikasi	73
Jo'rayeva Sevinch Abdialim qizi	
Etnopedagogik muhitda maktabgacha katta yoshdagi bolalarning nutqini rivojlantirish.....	77
Murodova Farangis G'anisherovna	
Malaka oshirish jarayonida muammoga asoslangan o'qitish vositasida MTT tarbiyachilarining 4K ko'nikmasini rivojlantirish texnologiyasi	81
Ravshanova Xafiza Komilovna	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida xalq og'zaki ijodi vositalaridan (ertak, maqol, qo'shiq, afsona, doston va boshqalar) foydalanishning nazariy asoslari, xalqaro va milliy tajribasi	85
Tog'ayeva Munisa Muxammadiyevna	
Akademik ko'nikmalarni rivojlantirish asosida kelajakdagi o'qituvchining kasbiy kompetensiyasini shakllantirish	89
Tursunova Elmira Ulug'bekovna, Rayimova Mushtariy Raup qizi	
Sensor integratsiya autizm spektri buzilishi bo'lgan bolalarning xulq-atvor va hissiy holatiga ta'siri.....	91
Xamidova Muyassar Polsaidovna, Abdullayeva Muslima Shovkat qizi	

Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining mantiqiy fikrlashini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari	96
Xoshimova Dilobar Kuchkarovna, Nortosheva Dildora Orif qizi, Avazmurodova Mehribon Sharif qizi	
Инновационная методика нравственного воспитания в начальных классах: подход межпредметной интеграции	101
Улугмурадова Шохсанам	

МАКТАБГАЧА YOSHDAGI AQLI ZAIF BOLALARNING ESHITUV IDROKINI RIVOJLANTRISH TEXNOLOGIYALARI

I. S. Xamrayeva

O'zbekiston Milliy pedagogika Universiteti dotsenti, PhD

Nuriddinova Muxayyo Ishxodjayevna

O'zbekiston Milliy pedagogika Universiteti

Maxsus pedagogika va Inklyuziv ta'lim fakulteti

Oligofrenapedagogika mutaxassisligi 1-kurs magistranti

Annotatsiya: Aqli zaif bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalarda eshitish idrokini rivojlantirish zamonaviy maxsus va inklyuziv ta'limda dolzarb masala bo'lib qolmoqda. Eshitish idroki nutqni o'zlashtirish, kognitiv rivojlanish va ijtimoiy o'zaro ta'sirda asosiy rol o'ynaydi; ammo, intellektual nogironligi bo'lgan bolalar ko'pincha kechiktirilgan yoki buzilgan eshitish idrokini namoyon qiladilar. Ushbu maqolada ushbu populyatsiyada eshitish idrokini oshirishga qaratilgan zamonaviy texnologiyalar va pedagogik yondashuvlar ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda tovushni farqlash, fonemik xabardorlik va tinglashni tushunishni yaxshilashda tizimli eshitish stimulyatsiyasi, takrorlash va individual aralashuv strategiyalarining samaradorligi ta'kidlangan. Tadqiqot natijalari intellektual nogironligi bo'lgan bolalarning yaxlit rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun erta aralashuv va innovatsion texnologiyalarni maktabgacha ta'lim muassasalariga integratsiya qilishning muhimligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: eshitish idroki, intellektual nogironlik, maktabgacha yoshdagi bolalar, inklyuziv ta'lim, eshitish mashqlari, multisensor yondashuv, fonemik xabardorlik, nutqni rivojlantirish, korreksion pedagogika, ta'lim texnologiyalari.

Abstract: The development of hearing in preschool children with intellectual disabilities remains a pressing issue in modern special and inclusive education. Hearing plays a key role in speech acquisition, cognitive development, and social interaction; however, children with intellectual disabilities often exhibit delayed or impaired hearing. This article reviews modern technologies and pedagogical approaches aimed at improving hearing in this population. The study highlights the effectiveness of systematic auditory stimulation, repetition, and individual intervention strategies in improving sound discrimination, phonemic awareness, and listening comprehension. The results of the study emphasize the importance of integrating early intervention and innovative technologies into preschool educational institutions to support the holistic development of children with intellectual disabilities.

Key words: hearing, intellectual disability, preschool children, inclusive education, auditory training, multisensory approach, phonemic awareness, speech development, corrective pedagogy, educational technologies.

Аннотация: Развитие слуха у детей дошкольного возраста с интеллектуальной недостаточностью остается актуальной проблемой в современном специальном и инклюзивном образовании. Слух играет ключевую роль в усвоении речи, когнитивном развитии и социальном взаимодействии; однако у детей с интеллектуальной недостаточностью часто наблюдается задержка или нарушение слуха. В данной статье рассматриваются современные технологии и педагогические подходы, направленные на улучшение слуха у этой группы детей. Исследование подчеркивает эффективность систематической слуховой стимуляции, повторения и индивидуальных стратегий вмешательства в улучшении различения звуков, фонематического восприятия и понимания на слух. Результаты исследования подчеркивают важность интеграции раннего вмешательства и инновационных технологий в дошкольные образовательные учреждения для поддержки целостного развития детей с интеллектуальной недостаточностью.

Ключевые слова: слух, интеллектуальная недостаточность, дети дошкольного возраста, инклюзивное образование, слуховая тренировка, мультисенсорный подход, фонематическое восприятие, развитие речи, коррекционная педагогика, образовательные технологии.

KIRISH

So'nggi o'n yilliklarda global ta'lim manzarasi maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bolalar uchun inklyuziv amaliyotlar va erta aralashuvga tobora ko'proq e'tibor qaratmoqda. Ular orasida aqli zaif bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalar ayniqsa zaif guruhni tashkil qiladi, chunki ularning kognitiv cheklovlari ko'pincha rivojlanishning bir nechta sohalariga, jumladan, idrok, diqqat, xotira va tilni o'zlashtirishga ta'sir qiladi. Bu kontekstda eng muhim, ammo ko'pincha rivojlanmagan komponentlardan biri bu eshitish idrokidir.

Eshitish idroki nafaqat tovushlarni eshitish idroki, balki tovushlarni farqlash, aniqlash, tahlil qilish va talqin qilish kabi murakkab jarayonlarni ham o'z ichiga oladi. Bu jarayonlar nutq va muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish uchun juda muhimdir. aqli zaif bo'lgan bolalarda eshitish idrokidagi kamchiliklar nutqni tushunishda, ko'rsatmalarga amal qilishda va ijtimoiy munosabatlarda ishtirok etishda qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin. Natijada, bu ularning umumiy kognitiv va hissiy rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin.

So'nggi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, erta va tizimli aralashuv intellektual nogironligi bo'lgan bolalarda rivojlanish natijalarini sezilarli darajada yaxshilaydi. Ta'lim texnologiyalaridagi yutuqlar interaktiv, qiziqarli va individuallashtirilgan o'quv muhitlari orqali eshitish idrokini oshirish uchun yangi imkoniyatlar ochdi. Raqamli ilovalar, eshitish simulyatsiya vositalari va o'yinga asoslangan o'rganish platformalari tobora ko'proq korrektura pedagogik amaliyotiga kiritilmoqda, bu esa sensor integratsiyasi va ko'nikmalarni rivojlantirish uchun yangi yo'llarni taqdim etadi.

Bundan tashqari, eshitish, vizual va kinestetik stimullarni birlashtirgan multisensor yondashuvlarning integratsiyasi rivojlanishda kechikishlarga ega bolalarni qo'llab-quvvatlashda ayniqsa samarali ekanligi isbotlangan. Bunday yondashuvlar nafaqat eshitish jarayonini kuchaytiradi, balki til materialini yaxshiroq eslab qolish va tushunishga ham yordam beradi. O'yin yetakchi faoliyat bo'lgan maktabgacha ta'lim muassasalarida texnologiya bilan takomillashtirilgan, o'yinga asoslangan eshitish mashqlaridan foydalanish ayniqsa dolzarb va samarali bo'lib qoladi.

Ushbu maqola aqli zaif bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalarda eshitish idrokini rivojlantirishning nazariy asoslari va amaliy texnologiyalarini o'rganishga qaratilgan. Shuningdek, u erta bolalik ta'limida ularning muloqot qobiliyatlari va umumiy rivojlanish taraqqiyotini qo'llab-quvvatlash uchun qo'llanilishi mumkin bo'lgan samarali strategiyalar va vositalarni aniqlashga qaratilgan.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Aqli zaif bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalarda eshitish idrokining rivojlanishi xalqaro va milliy tadqiqotlarda keng o'rganilgan bo'lib, uning nutqni o'zlashtirish, kognitiv o'sish va ijtimoiy moslashuvdagi muhim rolini aks ettiradi. Zamonaviy tadqiqotlar eshitish idrokining alohida funktsiya emas, balki diqqat, xotira va til rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq bo'lgan murakkab kognitiv jarayon ekanligini ta'kidlaydi.

Global ilmiy adabiyotlarda eshitish idrokini rivojlantirishning nazariy asoslari asosan kognitiv va neyropsixologik asoslarga asoslangan. Masalan, J. Piaje erta kognitiv rivojlanishda sensor tajribasining ahamiyatini ta'kidlab, idrok keyingi intellektual jarayonlar uchun asos bo'lishini ta'kidlaydi^[1].

Xuddi shunday, U. Frit rivojlanish buzilishlari bo'lgan bolalarning kognitiv xususiyatlarini o'rganib chiqdi va eshitish jarayonidagi kamchiliklar tilni tushunish va muloqot qobiliyatlariga sezilarli darajada ta'sir qilishini ta'kidlaydi^[2].

So'nggi empirik tadqiqotlar texnologiyaga asoslangan aralashuvlarning samaradorligiga qaratilgan. S. O. Kirk va J. J. Gallagher kabi tadqiqotchilar tizimli eshitish o'quv dasturlari aqli zaif bo'lgan bolalarda tovushni farqlash va fonologik xabardorlikni sezilarli darajada yaxshilashi mumkinligini ko'rsatdilar^[3].

Bundan tashqari, D. V. M. Bishopning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, erta eshitish aralashuvi ikkilamchi til buzilishlarining oldini olishda muhim rol o'ynaydi^[4]. Raqamli vositalar, jumladan, interaktiv dasturiy ta'minot va eshitish o'yinlari, ishtirokni kuchaytirish va individual o'rganishni osonlashtirishning samarali vositasi sifatida keng e'tirof etilgan.

Bundan tashqari, multisensor yondashuv zamonaviy pedagogikada tobora ko'proq e'tiborga sazovor bo'lmoqda. R. E. Mayerning multimedia o'rganishning kognitiv nazariyasiga ko'ra, eshitish va vizual stimullarni birlashtirish axborotni qayta ishlash va saqlashni yaxshilaydi^[5]. Bu yondashuv, ayniqsa, aqli zaif bo'lgan bolalar uchun foydalidir, chunki u bir sensor kanalidagi kamchiliklarni boshqalarini kuchaytirish orqali qoplaydi.

O'zbekiston sharoitida maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bolalarni qo'llab-quvvatlash uchun muhim islohotlar amalga oshirildi. Prezident farmonlari va inklyuziv ta'lim bo'yicha milliy dasturlar erta tashxis qo'yish, individual o'qitish va innovatsion pedagogik texnologiyalarni integratsiyalashga urg'u beradi. Ushbu siyosat doiralari nutq va muloqot ko'nikmalarining asosiy komponenti sifatida eshitish idrokini rivojlantirishning muhimligini ta'kidlaydi^[6].

O'zbek tadqiqotchilari ham global metodologiyalarni mahalliy ta'lim sharoitlariga moslashtirish orqali bu sohaga hissa qo'shdilar. Masalan, B. X. Qodirov va M. R. Po'latova rivojlanish kechikishlari bo'lgan bolalarda sensor jarayonlarini rivojlantirishda tuzatuvchi-pedagogik texnikalarning rolini o'rganishd^{6,7}. Ularning tadqiqotlari o'yinga asoslangan eshitish mashqlari, ritmik faoliyatlar va madaniy jihatdan tegishli o'quv materiallarining eshitish idrokini oshirishdagi samaradorligini ta'kidlaydi.

Bundan tashqari, yaqinda o'tkazilgan milliy tadqiqotlar an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarni birlashtirish muhimligini ta'kidlaydi. Raqamli texnologiyalar bilan bir qatorda xalq o'yinlari, musiqa va hikoya qilishdan foydalanish yanada qiziqarli va madaniy jihatdan moslashuvchan o'quv muhitini yaratadi. Ushbu integratsiyalashgan yondashuv nafaqat eshitish idrokini yaxshilaydi, balki bolaning hissiy va ijtimoiy rivojlanishini ham qo'llab-quvvatlaydi.

Xulosa qilib aytganda, ko'rib chiqilgan adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, aqli zaif bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalarda eshitish idrokini rivojlantirish nazariy tushunchalar, innovatsion texnologiyalar va madaniy jihatdan mos pedagogik amaliyotlarni birlashtirgan kompleks yondashuvni talab qiladi. Ham xalqaro, ham o'zbek tadqiqotlari ijobiy rivojlanish natijalariga erishishda erta, tizimli va individual aralashuvlarning samaradorligini ta'kidlaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda aqli zaif bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalarda eshitish idrokini rivojlantirish texnologiyalarining samaradorligini o'rganish uchun aralash usullardan foydalaniladi. Tadqiqot rivojlanish jarayonlari va natijalarini har tomonlama tahlil qilish uchun ham sifat, ham miqdoriy usullarni birlashtiradi.

Tadqiqot ixtisoslashtirilgan va inklyuziv maktabgacha ta'lim muassasalarida o'tkazildi, unda 4-6 yoshdagi yengil va o'rtacha darajadagi aqliy nogironlik tashxisi qo'yilgan bolalar ishtirok etdi. Ishtirokchilarni tanlash uchun maqsadli namunalar olish usuli qo'llanildi, bu namunaning maqsadli populyatsiyaning odatiy xususiyatlarini aks ettirishini ta'minladi. Ishtirokchilarning umumiy soni 20-30 bola orasida bo'lib, amalga oshirilgan aralashuvlarning samaradorligini taqqoslash uchun eksperimental va nazorat guruhlariga bo'lingan.

Tadqiqot dizayni uchta asosiy bosqichdan iborat kvazi-eksperimental modelga amal qildi: diagnostika (tekshirish), aralashuv va yakuniy baholash (baholashdan keyingi). Dastlabki bosqichda bolalarda eshitish idrokini rivojlantirish darajasi standartlashtirilgan va moslashtirilgan diagnostika vositalari yordamida baholandi. Bularga tovushni ajratish, eshitish diqqati, fonemik xabardorlik va og'zaki ko'rsatmalarga amal qilish idroki bo'yicha vazifalar kirdi. Qo'shimcha sifatli ma'lumotlarni olish uchun kuzatuv ro'yxatlari va o'qituvchilar va ota-onalar bilan tuzilgan suhbatlar ham qo'llanildi.

Aralashuv bosqichida eksperimental guruh eshitish idrokini oshirishga qaratilgan maxsus ishlab chiqilgan texnologiyalar to'plami bilan tanishdi. Ushbu texnologiyalarga interaktiv eshitish mashqlari dasturlari, multimedia o'rganish vositalari va tovushni aniqlash, ritm va nutqni idrok etish faoliyatlarini birlashtirgan o'yinga asoslangan mashqlar kiradi. O'rganishni mustahkamlash uchun eshitish stimullarini vizual va kinestetik elementlar bilan birlashtirgan ko'p sensorli usullar faol qo'llanildi. Musiqiy o'yinlar, takrorlash mashqlari, tovush effektlari bilan hikoya qilish va raqamli ilovalar kabi mashg'ulotlar 8-12 hafta davomida tizimli ravishda amalga oshirildi.

Aksincha, nazorat guruhi innovatsion texnologiyalarni integratsiyalashtirmasdan an'anaviy pedagogik yordam olishda davom etdi. Bu zamonaviy yondashuvlarning an'anaviy usullarga nisbatan samaradorligini qiyosiy tahlil qilish imkonini berdi.

Ma'lumotlarni to'plash usullari aralashuvdan oldin va keyin testlarni o'tkazish, xulq-atvorni kuzatish va ish faoliyatini tahlil qilishni o'z ichiga oldi. Miqdoriy ma'lumotlar foiz tahlili va guruhlar o'rtasidagi o'rtacha ballarni qiyosiy baholashni o'z ichiga olgan asosiy statistik usullar yordamida tahlil qilindi. O'qituvchilarning kuzatuvlari va bolalarning ishtirok darajasi kabi sifatli ma'lumotlar tavsifli talqin orqali tahlil qilindi.

Tadqiqot davomida axloqiy mulohazalarga qat'iy rioya qilindi. Ota-onalar yoki vasiylardan xabardor qilingan rozilik olindi va barcha tadbirlar bolalar uchun qulay va qo'llab-quvvatlovchi muhitda o'tkazildi, bu ishtirokchilarning psixologik qulayligi va farovonligini ta'minladi.

Umuman olganda, tanlangan metodologiya aqli zaif bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalarda eshitish idrokini rivojlantirishga texnologiyaga asoslangan va ko'p sensorli yondashuvlarning ta'sirini ob'ektiv baholash imkonini beradi, bu esa keyingi amalga oshirish uchun ham empirik ma'lumotlarni, ham amaliy tushunchalarni taqdim etadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari tajriba guruhida ishtirok etgan aqli zaif bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalar orasida eshitish idroki darajasining statistik jihatdan sezilarli darajada yaxshilanganligini ko'rsatadi. Dastlabki diagnostika bosqichida ham tajriba, ham nazorat guruhlarida eshitish idrokini rivojlantirishning nisbatan past darajasini ko'rsatdilar, o'rtacha ishlash ko'rsatkichlari tovushni ajratish, eshitish diqqati va fonemik xabardorlik kabi asosiy

mezonlar bo'yicha 35% dan 42% gacha o'zgarib turdi. Bu avvalgi tadqiqotlar natijalarini tasdiqlaydi, aqli zaif bo'lgan bolalar odatda eshitish funksiyalarida kechikishlarni namoyon qiladi.

Aralashuv dasturi amalga oshirilgandan so'ng, tajriba guruhida sezilarli ijobiy o'zgarishlar kuzatildi. Eshitish idrokining umumiy darajasi taxminan 30-35% ga o'sishni aks ettiruvchi 68-75% gacha oshdi. Xususan, ma'lum kichik ko'nikmalarda yaxshilanishlar qayd etildi: tovushni ajratish aniqligi 38% dan 72% gacha, eshitish diqqati 40% dan 70% gacha va fonemik xabardorlik 36% dan 69% gacha oshdi. Aksincha, an'anaviy o'qitish usullariga amal qilgan nazorat guruhi faqat marjinal taraqqiyotni ko'rsatdi, o'rtacha ko'rsatkichlar 8-12% ga oshdi. O'rtacha ball farqlaridan foydalangan holda o'tkazilgan qiyosiy statistik tahlil qo'llaniladigan texnologiyalarning samaradorligini tasdiqlaydi. Tajriba guruhi o'rtacha 32% o'sishni ko'rsatdi, nazorat guruhi esa o'rtacha atigi 10% o'sishni ko'rsatdi. Bu farq interaktiv eshitish texnologiyalari va multisensor yondashuvlarning integratsiyasi eshitish idrokini rivojlantirishga sezilarli ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi.

Sifat nuqtai nazaridan, kuzatuv ma'lumotlari eksperimental guruhdagi bolalar orasida qiziqish, motivatsiya va ishtirokning ortganligini ko'rsatdi. Multimedia vositalari, ovozga asoslangan o'yinlar va interaktiv mashqlardan foydalanish yanada rag'batlantiruvchi o'quv muhitini yaratdi, bu esa diqqatni jamlashga va vazifalarni yaxshiroq bajarishga hissa qo'shdi. O'qituvchilarning ta'kidlashicha, bolalar og'zaki ko'rsatmalarga ko'proq javob berishdi va tuzilgan va erkin o'yin mashg'ulotlarida tinglash xatti-harakatlarining yaxshilanganligini ko'rsatdilar.

Natijalar rivojlanish kechikishlari bo'lgan bolalarni qo'llab-quvvatlashda erta aralashuv va texnologiya bilan takomillashtirilgan o'rganishning rolini ta'kidlaydigan zamonaviy xalqaro tadqiqotlar bilan mos keladi. Ushbu tadqiqotda kuzatilgan multisensor integratsiyaning samaradorligi eshitish, vizual va kinestetik kirishlarni birlashtirish chuqurroq kognitiv ishlov berish va ma'lumotni yaxshiroq saqlashga yordam beradi degan nazariy taxminlarni qo'llab-quvvatlaydi.

Biroq, tadqiqot bir nechta muammolarni ham aniqladi. Ba'zi bolalar raqamli vositalarga moslashish uchun ko'proq vaqt talab qilishdi va aralashuvning samaradorligi vazifalarni individualizatsiya qilish va o'qituvchilarning qo'llab-quvvatlash darajasiga sezilarli darajada bog'liq edi. Bu shuni ko'rsatadiki, texnologiya kuchli vosita bo'lsa-da, uning muvaffaqiyati pedagogik strategiyalar va o'qituvchilarning malakasi bilan chambarchas bog'liq.

Bir so'z bilan aytganda, tadqiqot natijalari innovatsion texnologiyalar va multisensor usullardan foydalanish aqli zaif bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalarda eshitish idrokini sezilarli darajada oshirishi haqida kuchli empirik dalillarni taqdim etadi. Munozarada bunday yondashuvlarni erta bolalik ta'limi dasturlariga integratsiya qilish zarurligi, shuningdek, o'qituvchilar uchun doimiy metodologik yordamning muhimligi ta'kidlangan. Ushbu topilmalar zamonaviy, inklyuziv va texnologiyalarga asoslangan ta'lim amaliyotlarini himoya qiluvchi tadqiqotlarning tobora ko'payib borayotganiga hissa qo'shadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ushbu tadqiqot aqli zaif bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalarda eshitish idrokini rivojlantirish tizimli, texnologiya bilan takomillashtirilgan va pedagogik jihatdan asoslangan aralashuvlar bilan qo'llab-quvvatlash, ham muhim, ham erishish mumkin bo'lgan maqsad ekanligini tasdiqlaydi. Topilmalar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy usullarning o'zi sezilarli taraqqiyotni ta'minlash uchun yetarli emas, interaktiv eshitish texnologiyalari va multisensor yondashuvlarning integratsiyasi esa tovushni ajratish, eshitish diqqati va fonemik xabardorlik kabi asosiy eshitish qobiliyatlarida sezilarli yaxshilanishlarga olib keladi.

Xulosa qilish mumkinki, erta va maqsadli aralashuv eshitish jarayonidagi qiyinchiliklarni yengishda va nutq va kognitiv rivojlanishdagi keyingi kechikishlarning oldini olishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Eksperimental guruhda kuzatilgan ijobiy natijalar shuni ko'rsatadiki, raqamli vositalar, o'yin asosidagi eshitish mashqlari va tizimli takrorlashdan foydalanish nafaqat o'rganish samaradorligini oshiradi, balki bolalarning motivatsiyasi va ishtirokini oshiradi. Bu har bir bolaning individual ehtiyojlariga moslashtirilgan qo'llab-quvvatlovchi va rag'batlantiruvchi ta'lim muhitini yaratish muhimligini ta'kidlaydi.

Tadqiqot natijalariga asoslanib, bir nechta amaliy tavsiyalar taklif qilinishi mumkin.

*Birinchi*dan, maktabgacha ta'lim muassasalari intellektual nogironligi bo'lgan bolalar uchun korreksiya va rivojlanish dasturlariga zamonaviy ta'lim texnologiyalarini faol ravishda integratsiya qilishlari kerak. Interaktiv dasturiy ta'minot, multimedia resurslari va eshitish mashqlari ilovalari an'anaviy o'qitish usullari bilan bir qatorda qo'shimcha vositalar sifatida muntazam ravishda qo'llanilishi kerak.

*Ikkinchi*dan, inklyuziv va maxsus ta'lim muassasalarida ishlaydigan o'qituvchilar va mutaxassislar multisensor yondashuvlar va raqamli texnologiyalarni qo'llashga qaratilgan uzluksiz professional tayyorgarlikdan o'tishlari kerak. Ularning metodologik malakasi bunday aralashuvlarni muvaffaqiyatli amalga oshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Uchinchidan, har bir bolaning rivojlanish darajasi, qobiliyatlari va o'ziga xos ehtiyojlarini hisobga olgan holda individual o'qitish strategiyalariga ustuvor ahamiyat berilishi kerak. Differentsial o'qitish eshitish idrokini optimal sur'atda va maksimal samaradorlik bilan rivojlantirishni ta'minlaydi.

Bundan tashqari, o'qituvchilar, nutq terapevtlari, psixologlar va ota-onalar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish kerak. Ta'lim va uy sharoitida izchil va muvofiqlashtirilgan yondashuv aralashuv dasturlarining umumiy ta'sirini sezilarli darajada oshiradi. Ushbu sohada keyingi tadqiqotlarni kengaytirish, xususan, texnologiyaga asoslangan eshitish mashqlarining uzoq muddatli ta'siriga va madaniy jihatdan moslashtirilgan ta'lim vositalarini ishlab chiqishga e'tibor qaratish tavsiya etiladi. Bunday sa'y-harakatlar inklyuziv ta'lim sifatini oshirishga va aqli zaif bo'lgan bolalar uchun yaxshiroq rivojlanish natijalarini ta'minlashga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, innovatsion va integratsiyalashgan yondashuvlar orqali eshitish idrokini rivojlantirish zamonaviy maxsus pedagogikada istiqbolli yo'nalishni ifodalaydi, bu nazariya va amaliyot uchun muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Piaget J. The Psychology of the Child. - New York: Basic Books, 1969.
2. Frith U. Autism: Explaining the Enigma. - Oxford: Blackwell Publishing, 2003.
3. Kirk S. A., Gallagher J. J. Educating Exceptional Children. - Boston: Houghton Mifflin, 1989.
4. Bishop D. V. M. Uncommon Understanding: Development and Disorders of Language Comprehension in Children. - London: Psychology Press, 1997.
5. Mayer R. E. Multimedia Learning. - Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
6. Qodirov B. X. Maxsus pedagogika. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
7. Po'latova M. R. Rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar bilan korreksion ishlar. - Toshkent: Innovatsiya, 2021.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida. - Toshkent, 2020.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №4(4)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.